

Teknoloji Kabul Modelleri ve Teknoloji Hazırlık Odaklı Çalışmalara Yönelik Bibliyometrik Bir Analiz: Turizm Yayınları Örnekleme

Engin Deniz Eriş¹, Mustafa Said Kocabıyık²

Özet

Bu araştırma, turizm alanında teknoloji kabul modelleri ile teknoloji hazırlık odaklı çalışmalarını incelemek amacıyla gerçekleştirilmiştir. Amaca yönelik olarak bibliyometrik analiz tekniği tercih edilmiş olup ABS Journal Guide – 2022 listesinde “Sector Studies” başlığı altındaki uluslararası süreli yayınların temel alındığı, turizm yönlü 4, 3 ve 2 yıldızlı dergilerin, Technology Acceptance Model (TAM), Technology Readiness (TR), Technology Acceptance Model 2 (TAM2), Integrated Technology Readiness and Acceptance Model (TRAM) ve Technology Acceptance Model 3 (TAM3) anahtar kelimeleri ile taratılmıştır. Tarama sonunda 2000 ve 2023 yılları arasında yayımlanan 66 adet turizm sektörü odaklı çalışma incelemeye konu olmuştur. Yapılan analiz sonucunda çalışmaların daha çok 2015, 2016, 2020 ve 2021 yıllarında ve nicel araştırma yöntemleri kullanılarak gerçekleştirildiği, en fazla yayına ev sahipliği yapan ülkenin ise Amerika Birleşik Devletleri'nin olduğu ve Technology Acceptance Model (TAM) konulu çalışmalarını en fazla yayımlayan derginin Tourism Management olduğu sonucuna ulaşılmıştır.

Anahtar Kelimeler: Teknoloji Kabul Modeli, Teknoloji Hazırlık, Teknoloji Kabul Modeli2, Bütünleşik Teknoloji Hazırlık ve Kabul Modeli, Teknoloji Kabul Modeli3

Jel Kodları: M10, M15, Z30

A Bibliometric Analysis of Studies Focused on Technology Acceptance Models and Technology Readiness: Sample of Tourism Publications

Abstract

This study was conducted to examine the studies on technology acceptance models and technology readiness in the field of tourism. For this purpose, bibliometric analysis technique was preferred and 4, 3 and 2 star tourism oriented journals based on international periodicals under the title of "Sector Studies" in the ABS Journal Guide - 2022 list were scanned with the keywords Technology Acceptance Model (TAM), Technology Readiness (TR), Technology Acceptance Model 2 (TAM2), Integrated Technology Readiness and Acceptance Model (TRAM) and Technology Acceptance Model 3 (TAM3). At the end of the search, 66 tourism sector-oriented studies published between 2000 and 2023 were analyzed. As a result of the analysis, it was found that the studies were mostly conducted in 2015, 2016, 2020 and 2021 and using quantitative research methods, the country hosting the most publications was the United States of America, and the journal that published the most studies on Technology Acceptance Model (TAM) was the Tourism Management.

Keywords: Technology Acceptance Model (TAM), Technology Readiness (TR), Technology Acceptance Model (TAM2), Integrated Technology Readiness and Acceptance Model (TRAM), Technology Acceptance Model (TAM3).

Jel Codes: M10, M15, Z30

Araştırma ve Yayın Etiği Beyanı Çalışma etik kurul kararı gerektirmemektedir.

Yazarların Makaleye Olan Katkıları E.D.E ve M.S.K.' nen katkısı %50 ve %50 oranındadır.

Çıkar Beyanı Yazarlar ya da üçüncü taraflar açısından çalışmada çıkar ilişkisi/çatışması bulunmamaktadır.

¹ Prof. Dr., Dokuz Eylül Üniversitesi İzmir Meslek Yüksekokulu, Büro Hizmetleri ve Sekreterlik, İzmir/Türkiye, engindeniz.eris@deu.edu.tr, ORCID ID: <https://orcid.org/0000-0002-0652-3975>

² Doktora Öğrencisi, Dokuz Eylül Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Turizm İşletmeciliği, İzmir/Türkiye, mustafasaid.kocabiyik@ogr.deu.edu.tr, ORCID ID: <https://orcid.org/0000-0002-3663-5417>

1. Giriş

Teknolojik gelişmelere yazılı tarihi boyunca bakıldığında insan yaşamının her döneminde teknolojinin yer aldığı görülmektedir. Çünkü teknolojinin insanlara çeşitli imkânlar sunarak, kullanıcıların hayatını farklı alanlarda ve her anlamda kolaylaştırdığı bilinmektedir (Batur ve Uygun, 2012: 74). Ancak insan hayatında yoğun bir şekilde teknoloji kullanımı avantajlar sunmasına karşılık, bu sürece alışma açısından da insanları çeşitli zorluklarla karşı karşıya getirmektedir. Kişilerin iş ve sosyal yaşamlarında teknoloji kullanımı artarken bu durumun beraberinde teknoloji temelli değişimlerin olmasına ve insanların kendi yaşamlarında alışılmışın dışına çıkmasına da neden olmaktadır. Örnek olarak insanların iş görme, iletişim kurma, bilgi edinme ve alışveriş yapma gibi, iş ve sosyal yaşamlarında çok daha fazla etkili olmaktadır. Ayrıca boş zaman süreçlerine yönelik alışkanlıkları ve ihtiyaçları da bu kapsamda değişiklik göstermektedir. Bu noktada en temel sorunsal bu teknolojilere insanın kendini hazır hissetmesi ve uyum gösterebilmesidir.

Kişilerin gündelik yaşamı dışında işletmeler de hem ticari amaçlı hem de örgütün içinde yönetim amaçlı teknoloji desteğinden faydalanmaktadırlar. Teknoloji kullanımı özellikle günümüzde farklı iş alanlarında tercih edilmektedir. Bankacılık gibi öne çıkan sektörler olmakla birlikte turizm işletmeleri de sektörel bazda teknoloji kullanımı açısından kendini gösteren sektörler arasında yer almaktadır. Halen ölçek açısından bakıldığında küçük ölçekli işletmelerin dijital uyum çabası sürmekteyken özellikle mobil teknolojilerle desteklenen işletmelerin performansının arttığı da görülmektedir. Gelişen teknoloji süreci ile paralel olarak yazına kazandırılmış olan Teknoloji Kabul Modeli (Technology Acceptance Model - TAM) ile Teknoloji Hazırlık (Technology Readiness - TR) bu noktada işletmelerin uyumunu ortaya koyan bir kavram ve yaklaşım ortaya çıkmıştır. Ancak değişen beklentiler ve değişken kombinasyonu ilişkileri göz önüne alındığında bu modellerin türevleri de yazında yer almış ve araştırmacılar gerçekleştirecekleri araştırmaların doğası, sektör ve düzeyine göre farklı modelleri tercih etmişlerdir.

Günümüzde her sektörde özellikle dijitalleşme ile anılan 21. Yüzyılda teknolojinin birey ve örgüt düzeyindeki etkisi ve önemi bilinmekteyken hizmetler sektörü bağlamında bu önem özellikle COVID-19 Pandemisi sonrasında daha da artmıştır. Değişen örgüt yapıları ve tüketici davranışları noktasında teknoloji sorgulanırken gittikçe dijitalleşen turizm sektörü açısından teknolojiye hazır olma ve uyum da çok daha önemli olmaya başlamıştır. Bu çalışma kapsamında bahsi geçen duruma uyum ve hazırlık için alan yazında yapılan çalışmaların genel bir değerlendirmesini yapmak amaçlanırken, dijitalleşen turizm sektöründe araştırma yapmak isteyenler için de ilgili seçilen modelleri tanıtarak yazındaki çalışmalara ilişkin mevcut durum analizi ve gelecek çalışmalar için öneriler sunulmaktadır.

2. Kavramsal Çerçeve

Gelişmekte olan teknoloji ile yüz yıllardır insan hayatında farklı türde değişimler yaşanmaktadır. Bu teknolojik değişimler, kişilerin yaşamlarında, sosyal hayatlarında, eğitim ve sağlık gibi zorunlu hizmet alanlarını etkilerken 20. Yüzyılın sonlarından itibaren bilgi iletişim teknolojilerinden faydalanmaları gerekliliğini yaratmıştır. Sektör fark etmeksizin teknolojiye yaşanan değişim ve gelişim ile insanların hizmet satın aldıkları kurum ve işletmelerle olan etkileşimlerinde de birçok değişiklik meydana gelmiştir. Özellikle 2000 yılından sonra hızlanan dijitalleşme de toplumsal ve ticari yaşamda ciddi dönüşümlere neden olmuştur. Bu süreçte farklı kuramlar ve model denemeleri ile insanların değişen teknolojiyi benimsemesi ve gerek iş gerek sosyal yaşamında kullanıcı olarak kabulü ile ilgili sorgulamalar gerçekleştirilmiştir. Bu bağlamda öne çıkan modeller arasında öncelikle Teknoloji Kabul Modeli ve Teknoloji Hazırlık yer almakta ve birçok modele temel oluşturmaktadır.

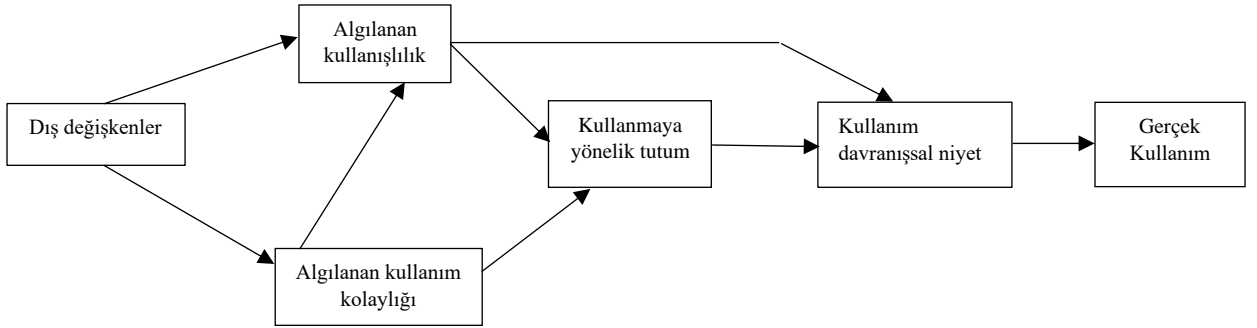
Teknoloji Kabul Modeli

Teknoloji Kabul Modeli (Technology Acceptance Model - TAM) Fishbein ve Ajzen (1977) tarafından Planlı Davranış Kuramı (Theory of Planned Behaviour) temelinde yapılandırılmıştır. TAM'ın varlığına

ilişkin gereklilik ve felsefe; bilgi iletişim teknolojiler kullanımından doğan endişeleri temel almakta olup kişisel bilgisayar kavramının dikkat çekmeye başladığı 1980'li yıllarda (Davis, 1989: 320) teknoloji kullanımını tecrübe eden kişilere daha verimli bir deneyim sunmak adına kullanıcı niyetleri göz önünde bulundurulmuş ve geliştirilmiştir. Kişilerin teknoloji kullanımındaki niyetlerini şekillendiren bu faktörlere odaklanılarak da teknolojinin kullanımı teşvik etmeye çabalanmıştır (Holden ve Karsh, 2010:161). Bunlara ek olarak model, kişilerin bireysel farklılıklarını barındırdığı için teknoloji kullanımında psikolojik algılarını betimlemeye yarayan bir yaklaşım olarak da tanımlanmaktadır (Lin vd., 2007: 641). Model, insanların hayatlarına giren teknolojiyi neden kabul ettikleri ve neden reddettiklerini anlama üzerine temellendirilmiş ve devamında psikoloji alanında bu teori kavramsallaştırılmıştır (Granic ve Marangunic, 2015: 83).

Genel olarak, TAM'ın kullanım amacı "geniş bir son kullanıcı bilgi işlem teknolojileri ve kullanıcı popülasyonları yelpazesi genelinde kullanıcı davranışını açıklayabilen ve aynı zamanda bilgisayar kabulünün belirleyicilerine ilişkin teorik bir açıklama sağlamak" olarak tanımlanmaktadır (Davis vd., 1989: 984). Model, belirli bir sistem veya hizmetin *algılanan kullanılabilirliği* (Perceived Usefulness - PU), *algılanan kullanım kolaylığı* (Perceived Ease of Use - PEOU) ve kişilerin teknoloji kullanımına yönelik tutumunu ve niyetini etkilemede temel faktörler olduğunu savunan bir model olarak yazında yer almıştır. Kavramın ortaya çıkış temellerine bakıldığında, özellikle teknoloji açısından algılanan kullanılabilirlik ve algılanan kullanım kolaylığı boyutları öne çıkmaktadır. Bu iki boyut, kullanıcıların bilgi teknolojileri sistemine yönelik kullanım algılarını ölçmek amacıyla kullanılmaktadır (Koul ve Eydgahi, 2017:106). Şekil 1 modeli özetlemektedir.

Şekil 1. Teknoloji Kabul Modeli

Kaynak: Davis vd. (1989: 984).

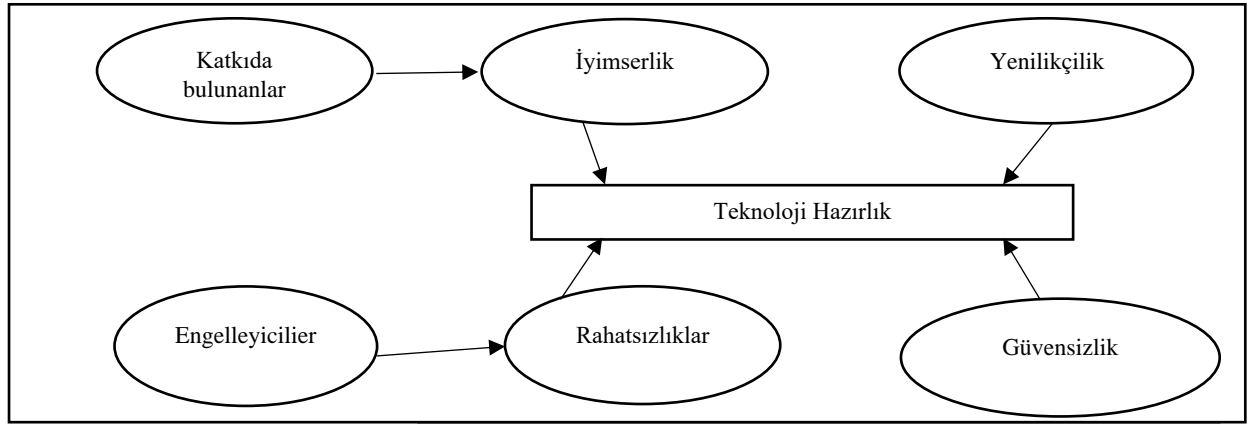
Teknoloji kabul modeline ek olarak kişilerin teknoloji kullanımına hazır olma kavramı da, kişilerin teknoloji kullanımına yönelik algılarını ve beklentilerini etkilerken aynı zamanda teknoloji kullanımına hazır kişiler, teknolojinin yüksek kullanılabilirliğini algıladıklarını tanımlamaktadır (Sun vd., 2019: 90). TAM ve Teknoloji hazırlık (Technology Readiness - TR) kavramları arasındaki ilişki sezgisel olarak kabul edilmektedir. Fakat TAM'daki kullanılabilirlik ve kullanım kolaylığı sisteme özel kabul edilirken, TR teknoloji inançları kişiye özel olarak kabul edilmektedir (Lin ve Sher 2007:644).

Teknoloji Hazırlık

TAM'ın devamında farklı modelleme çalışmaları yapılmış ve yazında kabul gören modeller ortaya çıkmıştır. Bu çerçevede tarihsel açıdan bakıldığında TR yazında TAM sonrasında oldukça tartışılan kavram olarak kendisini göstermektedir. TR'nin yapısı, insanların günlük ve iş yaşamlarında hedeflerine ulaşmak adına yeni teknolojileri benimseme ve kullanma eğilimini ifade etmektedir. Modelin yapısı, kişinin yeni teknolojileri kullanma yatkınlığını belirleyen zihinsel kolaylaştırıcılar ve engelleyicilerin genel bir ruh hali olarak görülebildiği tanımlanmaktadır (Parasuraman, 2000: 310).

Şekil 2’de özetlenen TR, kavramsal olarak yenilikçilik ve teknoloji alanında öncü olma eğilimi gibi konulara odaklanan nispeten geniş bir yapı olarak tanımlanmaktadır. Teknolojiye alışma ve uyum sürecindeki kaygı, özellikle kullanıcının teknolojiyle ilgili ve dijital araçları kullanma becerisiyle, istekliliğiyle ilgili sadece fiziksel değil aynı zamanda zihinsel durumlarına da odaklanmaktadır (Meuter vd., 2003: 310). Bu noktada TR, teknolojiyi kullananların yeni bir teknolojiye ne kadar hazır oldukları ve uyum yakalama çabası içerisinde oldukları ile ilgilidir. TR’nin ölçümü ise teknoloji kullananların teknolojiye ilişkin tutum ve inançlarının değerlendirilmesini içermektedir (Parasuraman, 2000: 309) ve yapı dört boyuttan (iyimserlik, yenilikçilik, rahatsızlık ve güvensizlik) oluşmaktadır. *İyimserlik*, teknoloji kullanımına olumlu bir bakış açısı ve teknolojinin insanlara daha fazla kontrol, esneklik ve verimlilik gibi avantajları sunması ile ilgilidir. *Yenilikçilik* kavramı, teknoloji öncüsü ve düşünce lideri olma durumunu tanımlamaktadır. Olumsuz kavramlardan olan *rahatsızlık*, teknoloji üzerinde hâkimiyet eksikliği algısı ve bireylerin teknoloji tarafından yorulmuş olma hissinden oluşmaktadır. Son olarak *güvensizlik* ise, teknolojiye karşı olan güvensizlik ve sorunsuz çalışabilme yeteneği hakkında yer alan şüpheciligi içermektedir.

Şekil 2. Teknoloji Hazırlık

Kaynak: (Parasuraman, 2000).

TR içerisinde yer alan bu değişkenlerle, bireylerin teknoloji ile arasındaki algılarını mikro düzeyde inceleme çabasında olduğu yazında yer almaktadır. Sürdürülen araştırmalar çerçevesinde bireylerin teknoloji kullanımları sosyal etkilerle de değişebileceği sonucuna varılmıştır. Bu durumun devamında Venkatesh ve Davis (2000) tarafından Teknoloji Kabul Modeli2 (Technology Acceptance Model2 -TAM2 yazına kazandırılmıştır.

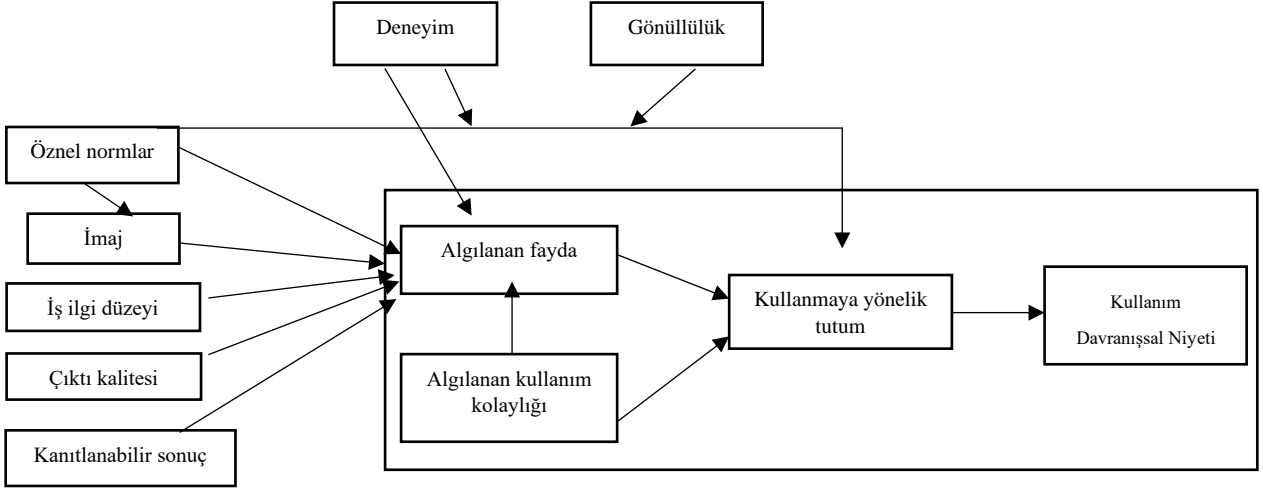
Teknoloji Kabul Modeli2

Açıklaması yapılan normlara ek olarak Teknoloji Kabul Modeli2 (Technology Acceptance Model2 - TAM2) *deneyim* ve *gönüllük* olarak iki moderatör değişkenin eklenmesi ile geliştirilmiş olan bir modeldir. Modele eklenen imaj, bir birey için önemli bir davranış olarak kabul edilirken, bu davranışın bireye ek olarak kurumun iç işlerindeki kalitenin sürekli olarak artırabileceğine dair inancını ifade etmektedir. Ek olarak TAM2’de algılanan kullanım kolaylığı yenilikçi bir sistem daha az çaba ile kullanılabilir oluşunu temsil etmektedir (Wu vd., 2011: 138). Venkatesh ve Davis (2000) tarafından oluşturulmuş modelin özeti Şekil 3’te yer almaktadır.

Öznel normun niyet üzerindeki doğrudan etkisinin nedeni olarak, insanların bazı davranışları gerçekleştirmeye ve sonuçlarına olumlu yaklaşmalar dahi, önemli kabul ettikleri düşüncelerden dolayı öyle olması gerektiğine ve yapmaları gerektiğine inandıkları takdirde, bir davranış gerçekleştirmeyi seçebilecekleridir. Bu durum insanların o davranış için referanslara uymak adına yeterince motive olmuş

olduklarını ortaya koymaktadır (Venkatesh ve Davis, 2000: 187). Öznel norma ilişkin olarak karışık bulguların altında yer alan olumsuzluk olarak Hartwick ve Barki (1994) tarafından tanımlanmıştır; teknoloji kullanıcılarını zorunlu ve gönüllü kullanım ayırımı yaptıktan sonra, öznel normun zorunlu teknoloji kullanım ortamlarında niyet üzerinde önemli bir etkiye sahip olduğunu ancak gönüllü teknoloji kullanımı olan ortamlarda olmadığını ortaya koymuşlardır.

Şekil 3. Teknoloji Kabul Modeli2 (TAM 2)

Kaynak: Venkatesh ve Davis (2000: 188).

TAM2 kapsamında özetle, gönüllülük değişkeni kullanıcının teknoloji kabulünün zorlayıcı olmadığını ne derecede kavradığına ortaya koyar ve nihai olarak öznel imaj, bu konudaki bireysel zekâya, yeni teknolojiyi veya yeniliğin uygulanmasının sosyal sistemindeki bireyin konumunu yükselteceğine işaret etmektedir. Modelin barındırdığı değişkenler olarak, öznel norm, imaj, gönüllülük ve deneyimi yer almaktadır. İş ilgi düzeyi, çıktı kalitesi ve sonuçların kanıtlanabilirliğinden oluşan algısal ve yapısal bir süreci içerdiği kabul edilmektedir. Ek olarak öznel norm, TAM2 modelinde algılanan kullanılabilirliği doğrudan ve dolaylı olarak kullanım niyetini etkilemektedir. Öznel norm, algılanan kullanılabilirliği dolaylı olarak ve imaj yoluyla da etkilemektedir. Ayrıca yapısal olarak kullanım niyetini de doğrudan etkileyebileceği savunulmaktadır (Lee vd., 2010: 1747). Açıklamaları yapılan kavramalardan TAM, TR ve TAM2 yaklaşımlarına ek olarak geliştirilen Bütünleşik Teknoloji Hazırlık ve Kabul Modeli (Integrated Technology - TRAM) de yazında yer almaktadır.

Bütünleşik Teknoloji Hazırlık ve Kabul Modeli (TRAM)

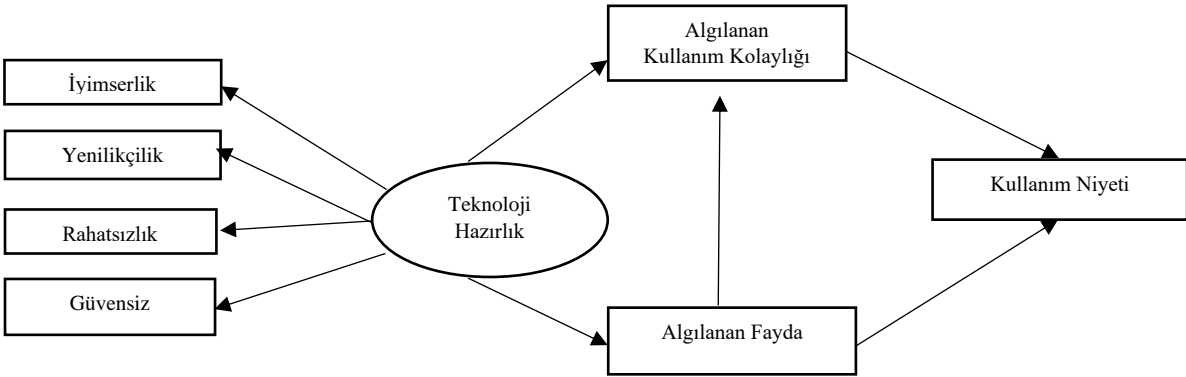
TAM modelini genişletmek adına, teknoloji kullanıcılarının yeni teknolojileri benimsemesini nasıl etkilediğini açıklamak için TR ve TAM'ı birleştiren bütünleşmiş model olarak, Bütünleşik Teknoloji Hazırlık ve Kabul Modeli (Integrated Technology Readiness and Acceptance Model-TRAM) oluşturulmuştur. Tarihsel sürecine bakılacak olursa bu kavram, bütünleşik teknoloji kabul modeli olarak 2003 yılında yazında önerilmiş olup, o tarihten bu yana kademeli olarak birçok alanda uygulanmaktadır (Dong vd., 2023: 348). TRAM'ın temel gelişim felsefesi, bilgisayar kullanımı, motivasyonu, inovasyon yayılma teorisi, planlı davranış teorisi ve rasyonel davranış faktörleriyle sosyal biliş ve teknoloji adaptasyonu ile bütün olarak kabul edilmektedir (Zhao vd., 2022: 3).

Yeni modele göre, tüketicilerin genel teknoloji hakkındaki önceki deneyimleriyle birlikte bilgileri, yeni teknoloji algılarını ve bunun sonucunda ortaya çıkan kabul davranışını etkilemekte olduğu yazında açıklanmaktadır. TRAM, model felsefesi olarak çevrim içi hisse senedi alım satım (Lin vd., 2007:650), self servis teknoloji kullanımı (Liljander vd, 2006: 189; Lin ve Chang, 2011: 429), yazılım uygulamaları dâhil olmak üzere çeşitli teknolojik hizmetlerde kullanıcıların kabulünü inceleme amacıyla kullanılmaktadır.

TRAM modelinde görülebileceği gibi, TR değişkeni kendisini davranışsal niyetin kritik bir etkileyicisi olarak entegre modelde yer bulmaktadır.

Şekil 4’te özetlenen TRAM, teknolojiye hazır olma konusunda yüksek puan alan kişilerin piyasada yer alan yüksek teknoloji araçlarını neden her zaman benimsemediğini açıklayabilmektedir. Bu duruma neden olarak, kullanışlılık ve kullanım kolaylığı gibi sistem özelliklerinin teknolojiyi benimseme davranışına ilişkin karar verme sürecine etki etmesi yer almaktadır. TRAM ayrıca yapısı gereği yeniliklerin yayılması için stratejik çıkarımlara sahip bir model olarak kabul edilmektedir. Yeniliği benimseyenler üzerine kurgulanan model dağılımı, zaman içinde çan şeklinde bir eğri olarak yorumlanır ve normale yaklaşır; bu, beş benimseyenler kategorisine ayrılabilir: yenilikçiler, erken benimseyenler, erken çoğunluk, geç çoğunluk ve geride kalanlar olarak da tanımlandığı yazında görülmektedir (Rogers, 2003: 656).

Şekil 4. Bütünleşik Teknoloji Hazırlık ve Kabul Modeli (TRAM)

Kaynak: Lin vd. (2005: 484).

TRAM modelinde de açıklaması yapıldığı üzere bireylerin teknolojik yeniliği benimseme kapsamında davranışsal boyutları incelenmeye çalışılmıştır. Fakat teknoloji kullanımını etkileyen farklı değişkenlerin olduğunu savunan araştırmacılar tarafından model geliştirilerek TAM3 ortaya konulmuştur.

Teknoloji Kabul Modeli 3

TAM2 ile algılanan kullanım kolaylığının belirleyicileri modeli birleştirilerek yeni bir entegre model geliştirilmiştir (Venkatesh, 2000). Teknoloji Kabul Modeli3 (Technology Acceptance Model3 - TAM3) homojen yapı sunma özelliği ile önceki modellerden farklılaşan niteliği ile öne çıkmaktadır. Yeni model, TAM2'nin ötesinde üç teorik uzantıyla birlikte algılanan kullanım kolaylığının belirleyicileri modelini önermektedirler.

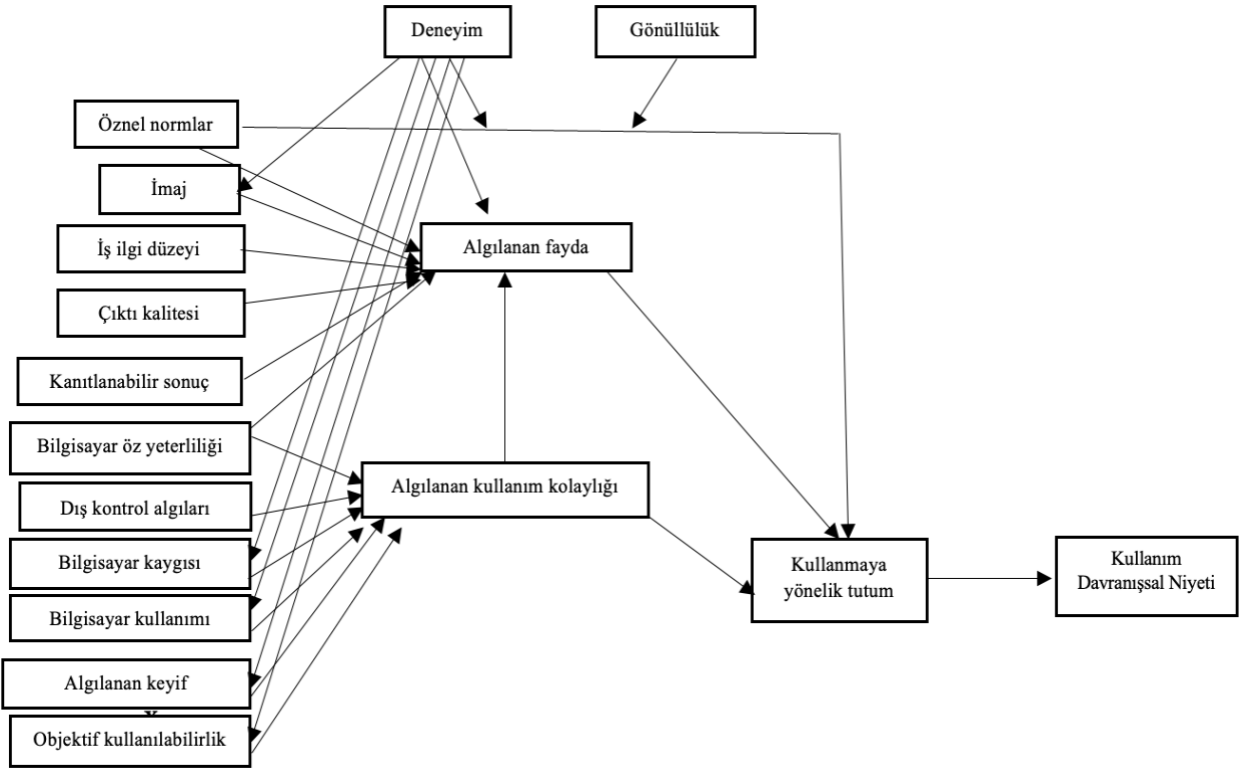
Modelde algılanan kullanım kolaylığı ile bireylerin teknoloji kullanım davranışlarında etkisi olan değişkenler yer almaktadır. Bu değişkenlerden bilgisayar teknolojisi kullanımı ilgili olan *bilgisayar öz yeterliği*, *bilgisayar kaygısı* ve *bilgisayara kullanımı* olarak tanımlanmaktadır. Bilgisayar öz-yeterliği, bilgisayar kullanımındaki iyi oluş ile bilgisayar kaygısı, kullanıcıların bilgisayar kullanımı hakkındaki olumsuz düşünceleri ile ilgili olduğu yazında kabul edilmektedir. Ek olarak bireyin teknoloji kullanımına karşı benimsediği duygu olarak da kavramsallaştırılmaktadır.

Bilgisayar kullanımı, bir bireysel farklılık değişkeni olarak modelde kabul edilmektedir. Genel olarak bilgisayar teknolojilerini kullanımına hâkim olanların iş yaşamlarında da yeni bir sistem kullanımına hâkim olmaları beklenmektedir. Bilgisayar teknolojisi kullanımına hâkim bireyler, yeni bir teknolojik sistemi kullanmada sürecinin zorluğunu “hafife alma” eğiliminde olabilirler. Bu bireyler bilgisayar kullanma

durumundan oldukça keyif alırlar ve daha az bilgisayar kullanımına hâkim olanlara kıyasla teknoloji kullanım sürecinden mutlu olmaktadır.

Bireyin İçsel motivasyonu ise bilgisayar kullanımındaki hâkim oluşunu etkileye bir diğer değişken olarak açıklanmaktadır. *Dış kontrol algıları* kapsamında, yeni bir sistemin artan deneyimle birlikte, sisteme özgü algılanan kullanım kolaylığını etkileyen değişken olarak kabul edilmektedir. Teknoloji kullanımı genel inançlardan oluşan etkilere bağlı olması, nesnel kullanılabilirliği yeni sisteme özgü *algılanan keyif olarak* tanımlanmaktadır (Venkatesh ve Bla, 2008: 379). Ayrıca, algılanan kullanım kolaylığı ile ilişkili olarak, *öznel norm*, *imaj* ve *kanıtlanabilir sonuç* değişkenlerinin de tüm zaman dilimlerinde algılanan kullanılabilirliğin önemli belirleyicileri olarak kabul edilmektedir. Modelde, *iş ilgi düzeyi* ve *çıktı kalitesi* değişkenlerinin algılanan fayda üzerinde bir etkiye sahip olduğunu, çıktı kalitesinin artmasıyla birlikte işle bağlantılı olarak, algılanan fayda üzerindeki etkisinin daha güçlü olduğu savunulmaktadır.

Şekil 5. Technology Acceptance Model (TAM 3)

Kaynak: Venkatesh ve Bala (2008).

3. Turizmde Teknoloji Kullanımı

Teknoloji kavramı, çeşitli sektörler arasında hızlı değişimler yaşamaktadır. Bahsedilen sektörler arasında da turizm ve alt sektörü olarak konaklama da yer almaktadır. Yaşanılan modern teknolojilerin gelişimiyle, turizm pazarında turizm arzı ve turizm talebi üzerinde büyük değişiklikler yaşanmaktadır (Januszewska vd., 2015: 66). Turizm sektörü özelinde bakıldığında 1990'lı yıllarda online rezervasyon sistemini kullanarak teknoloji ile tanışmaya başlamıştır. Bu durumun devamında, bilgisayar sistemlerinin yoğun kullanımına başlanması ve internetin sürece dâhil olması, turizmde hizmet satın alan kullanıcıların daha kolay erişim olanaklarını ortaya çıkarmaktadır. Bahsedilen gelişimler sayesinde turizm alanına genel olarak "e-turizm" gibi bir kavram kazandırmasına neden olmuştur (Ukpabi ve Karjaluto, 2017: 620). Kavramsal kazanımına ek olarak teknolojik gelişme ile birlikte bilgi iletişim teknolojileri turizm işletmelerinde ve organizasyonlarında verimlilik ve etkinliklerinde rol oynamaktadır. Ayrıca pazarda ticari varlıklarını

sürdürme tarzlarında ve hizmet satın alan müşterilerin hizmet sağlayıcılar ile iletişimlerinde değişimlere neden olmaktadır (Buhalis ve Licata, 2002: 209)

Teknoloji sürecinde 1990'lı yılların sonuna gelindiğinde internet ve e-ticaret kullanımının işletmeler arası, işletme ile tüketiciler arasındaki etkileşimli kullanımı, turizmde teknolojik sürecin benimsenmesinde önemli bir faktör olarak kabul edilmektedir (Buhalis ve Schertler, 1999: 239). Bu değişimlere bakılacak olursa iletişim kurgulama açısından da farklı kullanım imkânları sunmaktadır. Detaylandırmak gerekirse dizüstü bilgisayarlar, tablet ve kişisel dijital asistanlar gibi dijital cihazların gelişiminde de yer almaktadır. Ayrıca, hesaplama, depolama ve taşınabilirlik gibi imkanları ortaya çıkartmaktadır (Buhalis ve O'Connor, 2005: 9).

Yukarıda bahsedilen değişimlere örnek olarak, turizm işletmelerinde gelişen teknoloji ile birlikte mobil teknolojilerin ortaya çıkmasına neden sağlamaktadır. Bu çerçevede bakıldığında, otel içi mobil uygulamalar örnek gösterilmektedir. Turizm işletmelerinden hizmet satın alan kullanıcıların seyahat öncesi, esnası ve sonrasında mobil uygulama teknolojilerinden yardım alarak daha kaliteli bir tatil süreçleri geçirmek için bu teknolojiye faydalanmaktadır. Gelişen teknolojik süreçlerin devamında dijital teknolojilerde farklı imkânlar sunmaktadır. Bu duruma örnek olarak, yakın zamanlarda kişisel teknoloji geliştirmede hızlı gelişimler yaşanmaktadır. Taşınabilir cihazlar, akıllı saatler ve akıllı gözlükler gibi giyilebilir dijital aletleri (insan vücuduna takılan cihazlar) ortaya çıkarmaya doğru yeni bir dönüş yaptığı yazında yer almaktadır (Tussyadiah vd., 2018:599).

Yaşanılan bu teknolojik gelişmelerin ışığında sadece hizmet satın alan müşteriler tarafından değil işletme açısından çeşitli faktörler çerçevesinde de teknolojinin önemi vurgulanmaktadır. Örnek olarak teknoloji kullanım biçimi işletmelerin fiziksel yaratılışında da önem içermektedir. Turizm işletmelerinin fiziksel tasarımı ve gelişimi ayrıca turizm destinasyonlarında farklı deneyimlerin yaratılarak teknolojinin önemli rolü ortaya çıkartılmaktadır. Teknolojik gelişmelerin turizm işletmelerinde yönetsel boyutlarında da değişimlere ve farklı imkânlar sunmaya neden olmaktadır. Bilgisayar ve bilgi teknolojilerinin sürekli olarak gelişimi sonucunda bilgi, zaman, verimlilik ve para olarak dönüşümü oluşmaktadır. Bu durumun sonucunda, doğru seyahat bilgilerin yer alması, gezginlerin maliyetini eskiye göre daha da azaltabilir ve turizm sektörünün hizmet ve yönetim seviyesini iyileştirebileceği düşünülmektedir (Wei, 2012: 1105). Bahsedilen bu iyileştirme yönetim ve alt kademe çalışan personeller açısından da önem taşımaktadır. Teknolojiyi kullanma ve faydalanabilme davranışı çerçevesinde işletme açısından hayati önem barındırmaktadır. Genel çerçevede özetlenecek olursa, hizmetler sektörünün önemli bir parçası olarak turizm bağlamında hem işletmeler yönünde makro (örgüt geliştirme, strateji oluşturma vb.) ve mikro (çalışan davranışları vb.) perspektifte hem de kullanıcı ve tüketiciler yönünde teknolojinin kabul edilmesi ve bu teknolojiye hazır olunması önem arz etmektedir.

4. Yöntem

Bu çalışmada ABS Journal Guide – 2022 listesindeki “Sector Studies” başlığı altındaki uluslararası süreli yayınların temel alındığı, turizm yönlü 4, 3 ve 2 yıldızlı dergilerde, Technology Acceptance Model (TAM), Technology Readiness (TR), Technology Acceptance Model 2 (TAM2), Integrated Technology Readiness and Acceptance Model (TRAM) ve Technology Acceptance Model 3 (TAM3) anahtar kelimeleri ile taratılmıştır. Yıl bazında kapsam 2000 ile 2023 yılları arasında yayımlanan çalışmaların taramaya dâhil edilmesi ile gerçekleştirilmiştir.

Araştırmada analiz tekniği olarak son dönemlerde araştırmacılar tarafından büyük bir popülerlik kazanan (Donthu vd., 2020: 2) bibliyometrik analiz tekniği kullanılmıştır. Kavram olarak bibliyometrik araştırma metodolojisi büyük hacimli bibliyografik materyalleri kapsayan kütüphane ve bilgi bilimlerindeki araştırmalardan kaynaklanmaktadır. Özellik itibari ile bibliyometrik çalışmalar, yazında yer alan

çalışmaların özetlerini çerçeveleyerek bibliyografik materyali analiz eder ve sınıflandırır (Martinez vd., 2018: 444). Bu teknik büyük hacimli bilimsel verileri keşfetmek ve analiz etmek için popüler ve titiz bir yaklaşım sergilemesi nedeni ile tercih edilirken farklı avantajlar da sunmaktadır. Bu avantajlar arasında, özel ve belirlenmiş bir alanın değişim süreçleriyle o alanda yer ortaya çıkan eksikliklerin saptanması adına imkânın yer alması öne çıkmaktadır. Bibliyometrik analiz araştırmacıların, araştırma kapsamında grupları, yayımlandığı ülkeleri ve dergilerin alansal etkilerini ortaya koymak adına niteleyici ve niceleyici analizlerden biri olarak araştırma yöntemleri içinde yer almaktadır (Zupic ve Čater, 2015: 430). Bu analiz ile araştırmacılara yazına hâkim olarak hem keşfine hem de en etkili çalışmalarını ortaya çıkarmasında yardımcı olduğu ifade edilmektedir (Krauskopf, 2018: 226). Sayılan hususlar göz önüne alındığında çalışmanın amacına yönelik olarak analiz aşamasında bibliyometrik analiz tercih edilmiştir.

5. Bulgular

ABS Journal Guide – 2022 listesindeki “Sector Studies” başlığı altındaki uluslararası süreli yayınlarda turizm ile ilgili 4, 3 ve 2 yıldızlı dergilerde Technology Acceptance Model (TAM), Technology Readiness (TR), Technology Acceptance Model2 (TAM2), Integrated Technology Readiness and Acceptance Model (TRAM) ve Technology Acceptance Model 3 (TAM3) anahtar kelimeleri ile yapılan tarama sonucunda 2000 ve 2023 yılları arasında yapılan çalışmalar incelenmiş elde edilen 66 adet yayına ilişkin sınıflandırmalar yapılmıştır.

Yayımlar, **dergi yıldız kategorisi** açısından incelendiğinde Tablo 1’de görüldüğü üzere en fazla yayının dört yıldızlı dergi kategorisinde Tourism Management yer aldığı görülmektedir. Üç yıldızlı dergi kategorisinde ise en çok yayın International Journal of Hospitality Management dergisinde yer alırken iki yıldızlı kategoride International Journal of Tourism Research’ün yer aldığı bulunmuştur.

Yapılan incelemeler sonrasında dört yıldızlı dergiler içinde teknoloji kabul modelleri kapsamında en çok yayına sahip Tourism Management, genel yayın felsefesinin turizm alanı başta olmak üzere farklı alanların da politika ve uygulamalarına odaklanmaktadır. Derginin bu önem verdiği çalışma konularından da anlaşılacağı üzere, teknoloji kabul modelleri gibi önemli bir çalışma konusu kapsamında en çok yayın bulundurmasından da anlaşılmaktadır. Dergi yayın konuları içerisinde yer alan yönetsel başlıklı yayınları da kabul etmeleri, bu araştırmanın incelediği teknoloji kabul modellerinin işletmeler için önemi bağlamında bizlere fikir sunmaktadır. Üç yıldızlı dergi kategorisinde ise International Journal of Hospitality Management dergisi, uluslararası dergi olup bu alanda güncel konulara eğilim göstermesi bu araştırma için konu güncelliğinin ve öneminin altını çizmektedir. Yayın sayısına göre sıralaması yapılan çalışmaların son dergisi International Journal of Tourism Research olduğu görülmektedir. Derginin sadece turizm değil farklı disiplinlere de yer vermesi yayınların doğrudan bir alanla ilişkisi değil aynı zamanda farklı alanlarla bağını ortaya koymaktadır. Bu bilgiye dayanarak teknoloji kabul modellerinin çeşitli disiplinlerle bağlantısının olduğu çalışmada gösterilmektedir.

Tablo 1. Yıldız Kategorisine Göre Yayınların Dağılımı

Yıldız	Dergi Adı	Frekans (n)	Yıldız (n)	Yüzde (%)
4	Journal of Travel Research	4	24	6,06
4	Journal of Service Research	6		9,09
4	Tourism Management	14		21,21
3	International Journal of Contemporary Hospitality Management	12	26	18,18
3	International Journal of Hospitality Management	13		19,70
3	Journal of Teaching in Travel & Tourism	1		1,52
2	Current Issues in Tourism	3	16	4,55
2	International Journal of Tourism Research	6		9,09
2	Journal of Vacation Marketing	5		7,58
2	Journal of Ecotourism	2		3,03
Toplam		66	66	100

Çalışmaların *dergi adı* ölçütü altındaki sınıflandırılması Tablo 2’de gösterilmiştir. Tourism Management 14 adet yayınlara ve %21,21 oranı ile en fazla bu konuda çalışma yayınlamış dergi olarak yer almaktadır. En çok yayın yapılan derginin yanı sıra en az yayın yapılan dergi çerçevesinde 3 ve 2 yıldızlı dergiler sırasıyla Journal of Teaching in Travel ve Tourism ve Journal of Ecotourism olarak yer almaktadır.

Tablo 2. Yayınların Dergi Adlarına Göre Dağılımı

Dergi Adı	Frekans(n)	Yüzde (%)
Tourism Management	14	21,21
International Journal of Contemporary Hospitality Management	12	18,18
International Journal of Hospitality Management	13	19,70
International Journal of Tourism Research	6	9,09
Journal of Service Research	6	9,09
Journal of Vacation Marketing	5	7,58
Journal of Travel Research	4	6,06
Current Issues in Tourism	3	4,55
Journal of Ecotourism	2	3,03
Journal of Teaching in Travel & Tourism	1	1,52
Toplam	66	100

İlgili kavramlara yönelik yapılan yayınların *yıl* ölçütü bağlamında dağılımı incelendiğinde Tablo 3’de % 9,09 oranla en fazla 2015, 2016, 2020 ve 2021 yıllarında yayın yapıldığı, ikinci sırada ise 2008, 2018 ve 2022 yıllarının %7,58 oranı ile yayın yapıldığı görülmektedir. Son olarak teknoloji kabul modeli yayınlarının en az olduğu yıllar kapsamında, 2000, 2004, 2007 ve 2014 yıllarının %1,52 yüzdelik dilimi ile tabloda yer almaktadır. Özellikle 2015 yılında yayınların artması Endüstri 4.0 bağlamında teknoloji kullanımının ve dijitalleşme olgusunun sektörlerde öneminin daha da artması ve kısmi olarak da zorunlu hale gelmesinden kaynaklı denebilir.

Tablo 3. Yıllara Göre Yayınların Dağılımı

Yıl	Frekans(n)	Yüzde (%)
2000	1	1,52
2003	2	3,03
2004	1	1,52
2007	1	1,52
2008	5	7,58
2009	2	3,03
2010	2	3,03
2011	2	3,03
2012	4	6,06
2013	3	4,55
2014	2	3,03
2015	6	9,09
2016	6	9,09
2017	2	3,03
2018	5	7,58
2019	2	3,03
2020	6	9,09
2021	6	9,09
2022	5	7,58
2023	3	4,55
Toplam	66	100

Çalışmada incelemesi yapılan yayınların yazar boyutundan bakıldığı zaman en fazla teknoloji kabul ve hazırlık modelleri kapsamında yayın sahibi Rob Law altı adet yayını ile yer almaktadır. Prof. Rob Law, Macau Kalkınma Vakfı (UMDF) Üniversitesi Akıllı Turizm Başkanı ve Hong Kong Politeknik Üniversitesi Otelcilik ve Turizm İşletmeciliği Okulu Otelcilik ve Turizm Bilgi Teknolojileri alanında Onursal Profesördür. Bilgi teknolojisi, internet ve e-ticaret, modelleme ve tahmin, yapay zeka, yazılım mühendisliği ile bilgisayar destekli eğitim alanlarında çalışmaları bulunmaktadır.

Çalışmaların yayınlandığı ve yürütüldüğü *ülke* bazında ölçüte göre Tablo 4'te gösterildiği üzere 15 adet çalışma sayısıyla %22,73 ile Amerika Birleşik Devletleri'nin olduğu yapılan analizler sonucunda ulaşılmıştır. Bu sayıyı 11 adet yayımla Çin takip etmektedir.

Tablo 4. Çalışmaların Yayınlandığı Ülkelere Göre Dağılımı

Ülke	Frekans(n)	Yüzde (%)
ABD	15	22,73
Çin	11	16,67
Kore	8	12,12
Afrika	4	6,06
Hindistan	4	6,06
İngiltere	4	6,06
Mısır	3	4,55
İspanya	3	4,55
Türkiye	2	3,03
Almanya	2	3,03
Avustralya	2	3,03
İtalya	1	1,52
Kenya	1	1,52
Portekiz	1	1,52
Singapur	1	1,52
Srilanka	1	1,52
Şili	1	1,52
Tunus	1	1,52
Japonya	1	1,52
Toplam	66	100

Analizi yapılan çalışmaların *araştırma türü* ölçütüne göre dağılımı Tablo 5'te gösterilmiştir. Görüldüğü üzere göre çok büyük oranda nicel araştırma yönteminin tercih edildiği tespit edilmiştir (%95,45 – 63 adet). Ek olarak, çalışmalar açısından nitel araştırma yönteminin de az bir oranda (3,03-2 adet) tercih edildiği saptanmıştır. Karma yöntemin ise teknoloji kabul ve hazırlık modeli çalışmalarda en az tercih edilmiş olduğu sonucuna (1,52- 1 adet) ulaşılmıştır.

Tablo 5. Yayınların Araştırma Desenlerine Göre Dağılımı

Araştırma Deseni	Frekans(n)	Yüzde (%)
Nicel	63	95,45
Nitel	2	3,03
Karma	1	1,52
Toplam	66	100

Teknoloji kabul modelleri kapsamında bakıldığı zaman felsefelerinin sosyolojik bir temele dayandırılmaktadır. Bununla beraber teknoloji kabul ve hazırlık modelleri üzerine yapılan çalışmaların nicel yöntem ağırlıklı olması, modellerin ölçülmesi adına daha uygun olduğunu bize göstermektedir. Bu yorumdan çalışma doğasının nicel araştırma yöntemi kullanılmasının daha uygun olacağı yönünde bizlere

ışık tutmaktadır. Bu yoruma ek olarak, genel olarak turizm çalışmalarının da ağırlıklı olarak nicel araştırma yöntemlerini tercih ettikleri yapılan çeşitli çalışmalarla da desteklenmektedir (Çıvık ve Sezerel, 2018: 8).

6. Sonuç ve Tartışma

Elde edilen veriler dâhilinde en fazla yayın sayısının 2015, 2016, 2020 ve 2021 yıllarına ait olduğu görülmektedir. Araştırma kapsamında yer alan dergilerde 2015, 2016, 2020 ve 2021 yıllarında en fazla yayın olmasının nedeni olarak da teknoloji ve dijitalleşme kavramlarının araştırmacılar tarafından ilgilerinin artmasından kaynaklanmaktadır. Özellikle Endüstri 4.0 kavramının yazında yer alması ve beraberinde dijital dönüşüm olgusunu sadece imalat değil hizmetler sektörü için de tartışılır bir biçimde yer alması bu sonucu doğurmaktadır denebilir. Ayrıca dijital teknoloji kavramının sektörler açısından da öneminin artmış olduğu yazında dikkat çekilmesi bu durumu destekler niteliktedir.

Yıllara göre dağılımlarına bakıldığında ve toplam çalışma sayıları göz önünde bulundurulduğunda konu başlığı olarak Teknoloji Kabul Modeli (Technology Acceptance Model - TAM) ve turizm çerçevesinde çalışma sayısının gittikçe arttığını ve çalışmalara farklı bakış açıları getirilerek tekrarlanabilir olması bir çok çalışmadan elde edilmiştir. Çalışmaların yayımlandığı dergilerin incelenmesi sonucunda en çok yayın yapılan derginin Tourism Management dergisinde olduğu görülmüştür. Analizleri gerçekleştirilen çalışmaların araştırma yöntemi tercihinde daha çok nicel araştırma yöntemlerinin tercih edildiği görülürken bir diğer araştırma yöntemi olan karmanın ise tek bir çalışmada kullanılmış olduğu dikkat çekmektedir. Çalışma yöntemlerindeki bu yoğunlaşmanın sebebi olarak teknoloji kabul modelinin temel felsefesinde yer alan davranış teorisinin yer alması nedenler arasında gösterilebileceği düşünülmektedir. Teknoloji kullanımındaki davranış saptamasının nicel araştırma ölçekleriyle belirlenmesi tercih edilmektedir.

Konu bazında daha çok çalışılmaya önem veren ülke ise 15 adet yayın sayısı ile Amerika Birleşik Devletleri'nin olduğu sonucuna ulaşılmıştır. Elde edilen bulgular ışığında son yıllarda artan araştırma sayılarına bakılarak, TAM başlığının yazında güncel bir konu olduğu kabul edilmektedir. Farklı ülkelerde yayımlanmış olan çalışmaların bakış açılarından faydalanmak adına bizlere ışık tutmaktadır.

Turizm alanı olarak teknoloji temelli çalışmaların yıldan yıla artmaya devam ettiği çalışmanın sonuçlarının arasında yer almaktadır. Bu artışların nedeni olarak dönemsel açıdan teknolojinin hayatımızda yer alması kaçınılmaz bir gerçek olduğunu göstermektedir. Bu durumun devamında sadece işletmelerin teknolojik yetilerinin kazanmasına değil aynı zamanda bu teknoloji ve dijitalleşme süreçlerini kullanmak için bireylerin de yetilerinin olmasının önemini ortaya çıkartmaktadır. Teknoloji kabul ve hazırlık modelleri kapsamında yapılan bu araştırma ile teknolojinin sadece yazılım boyutunun değil aynı zamanda çalışan bireylerin ve hizmet satın alanların da teknolojiye hâkimiyetlerini, yeteneklerini ve birey özelinde engelleyici durumları üzerine odaklanmanın önemine dikkat çekilmektedir.

Araştırma kapsamındaki modellerin yer aldığı çalışmaların görece olarak güçlü ekonomiye sahip ülkelerdeki sayıca olan fazlalığı, bu ülkelerin teknolojik gelişmeleri yakından takip ettikleri hakkında bizlere fikir vermektedir. Ek olarak turizm işletmelerinde olan teknolojik evrimlerin çalışanlarla uyumu üzerindeki başarısından kaynaklı olduğu savunulabilir. Çalışma kapsamında teknoloji modellerinin farklı çerçevelerde kullanılması da modeller üzerinde savunduğumuz önemini ortaya çıkartmaktadır.

Bu araştırma ile teknoloji kabul ve hazırlık modellerinin turizm temalı çalışmalarda her modelin kendine has özelliklerine uygun şekilde araştırmalar yapıldığı sonucuna ulaşılmıştır. Bu modeller arasında temel teşkil ede TAM sıklıkla kullanılan bir model olarak dikkat çekmektedir. TAM kapsamında Kim ve çalışma arkadaşları (2008a) tarafından yapılan çalışmada, turizmde hizmet satın alanlara yönelik olarak bireylerin seyahat esnasında kullandıkları internet bağlantılı teknolojileriyle otel içi kullanılan teknolojilerin çalışma kapsamında incelendiği görülmektedir. Ayrıca yine hizmet satın alanlar üzerinde TAM incelemesi yapılan bir diğer çalışma ise Kaplanidou ve Vogt (2006) tarafından yapılmıştır. Çalışmada online web site

kullanımı üzerine araştırma yürütülmüş olup bireylerin teknoloji kabul davranışları belirlenmeleri amaçlanmıştır. Araştırma sonucunda model değişkenlerinden olan kullanışlılığın, bireylerde tatil seçimlerinde etken rol aldığı savunulmuştur. Türker (2013)'e göre online turistik ürün satın alan bireylerin bu tarz satın almalar üzerinde davranışları ölçülmüştür. Buradan yola çıkarak TAM turizm çerçevesinde hizmet satın alan bireylerin konforunu oluşturma imkânı sunarken aynı zamanda işletmelere de ticari açıdan avantajlar sunmaktadır. TAM bünyesinde yalnız hizmet satın alanlar tarafından değil aynı zamanda hizmet sağlayıcıların için de önem teşkil ettiği sonucuna varılmıştır. Bu açıklamayı destekler nitelikte olan çalışma Kim ve çalışma arkadaşları (2008b) tarafından yürütülmüştür. Çalışma otel ve restoran çalışanların, gelişen yeni teknolojilere olan hâkimiyetlerini ölçmüşlerdir. Aynı zamanda çalışma içerisinde davranışsal keşifler de yer almaktadır. Çalışanların davranış boyutu ile incelenmesi iletişimi yüksek bir alan olan turizm için elzem olup, teknoloji kabul modellerinin alana katkısını sunmaktadır.

Farklı perspektiflerden bakma imkânı sunan bu modellemeler arasında TR de yer almaktadır. Pradhan ve diğerleri, (2018) tarafından yapılan çalışmada, akıllı turizm kapsamında dijital cihaz kullanımlarında ortaya çıkan olumsuz algılar üzerine odaklanarak teknoloji hazırlık açısından incelenmiştir. TR ile kullanıcıların teknolojiye ne kadar hazır oldukları belirlenmesi de hizmet sağlayıcılara ışık tutmaktadır. TR önceki modellere göre daha detaylı bir saptama sunmaktadır. Örnek olarak, Kim ve çalışma arkadaşları, (2020)'nin çalışmasında sanal gerçeklik kullanan turistlerin teknoloji hazırlık davranışlarının (iyimserlik, yenilikçilik) öznel refah ve davranışsal niyet ile arasındaki rolünün incelenmesi de yukarıdaki açıklamayı desteklemektedir. Dikkat çeken bir çalışma Atik (2018) tarafından gerçekleştirilmiş olup, TRAM kapsamında ortaya konulmuştur. Çalışmada turizm sektöründen hizmet satın alanlar açısından akıllı telefon kullanımı incelenmiştir. Bu çerçevede bireylerin davranışsal boyutları saptanmaya çalışılmış olması turizm alanında insan ve emek yoğun olmasının nedeni olarak kabul edilebilmektedir.

Bu çalışma ile teknoloji kabul ve hazırlık modellerine yönelik kavramsal öz bilgi sunumunun ardından yazında yer alan çalışmalar belirli kriterler bağlamında sunulurken sektörde kullanımlarına ilişkin fikir vermeye çalışılmıştır. İnceleme bulgularından da görüldüğü üzere çalışmaların son yıllarda yayımlanmalarındaki artış konunun güncelliğini göstermektedir. İmalat sektörü özelindeki çalışmaların yanı sıra hizmetler sektörü ve önemli bir alt sektör olarak turizm alanında seçilen beş modelin (TAM, TR, TAM2, TRAM ve TAM3) ciddi tartışmaların yapıldığı dikkat çekmektedir. Bunlara ek olarak bu çalışma kapsamında yer almayan ancak yazında tartışılan ve sağlık temalı çalışmalarda Birleştirilmiş Teknoloji Kabulü ve Kullanımı Teorisi - The Unified Theory of Acceptance and Use of Technology (UTAUT)'un kullanılabilirliğini belirtmekte fayda vardır (AlQudah vd.,2021). Bu çalışma kapsamında belirlenen belirlenen veri tabanında ilgili tarih aralıklarında yayınlanan makalelerin analizleri gerçekleştirilmiştir. Teknoloji kabul ve hazırlık modelleri çerçevesinde yayın sayısının az olmasına dikkat çekilmektedir. İleride yapılacak çalışmaların tarihsel olarak daha güncel olması adına tekrarlanması, veri tabanlarının ve tarih aralıklarının genişletilmesi yazına katkı sağlayacaktır. Sadece zamansal boyutta değil aynı zamanda işletmelerin yer aldığı farklı kültürlerden ötürü tekrarlanması da yeni bakış açıları kazandırması açısından önem arz edeceği düşünülmektedir. Ayrıca konu çerçevesinde yapılmış olan makale ve tezlerin kendi aralarında karşılaştırılması da yeni çalışmalar için bir alan oluşturabilecektir. Ülke bazlı değerlendirmelerin de sektörün de dijitalleşmesi yönünde kültürel faktörleri anlama bağlamında katkı sağlayacak bir alan olacaktır.

Kaynakça

- AlQudah, A. A., Mostafa A., ve Khaled, S. (2021). Technology acceptance in healthcare: A systematic review. *Applied Sciences* 11(22), 10537. <https://doi.org/10.3390/app112210537>.
- Türker, A. ve Türker, Ö. G. (2013). Turistik ürün satın alma davranışının teknoloji kabul modeli ile incelenmesi. *Dokuz Eylül Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, 15 (2), 281-312. Retrieved from <https://dergipark.org.tr/en/pub/deusosbil/issue/4633/63156>.
- Batur, Z. ve Uygun, K. (2012). İki neslin bir kavram algısı: Teknoloji. *Uşak Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, 5 (1), 74-88 . Retrieved from <https://dergipark.org.tr/en/pub/usaksosbil/issue/21647/232719>.
- Buhalis, D., ve Licata, M. C. (2002). The future eTourism intermediaries. *Tourism Management*, 23(3), 207-220.

- [https://doi.org/10.1016/S0261-5177\(01\)00085-1](https://doi.org/10.1016/S0261-5177(01)00085-1).
- Buhalis, D., ve O'Connor, P. (2005). Information communication technology revolutionizing tourism. *Tourism Recreation Research*, 30(3), 7-16. <https://doi.org/10.1080/02508281.2005.11081482>.
- Buhalis, D., ve Schertler, W. (Edt.). (1999). *Information and communication technologies in tourism 1999: Proceedings of the international conference in Innsbruck, Austria, 1999*. Springer Science and Business Media
- Çıvık, B., ve Sezerel, H. (2018). Araştırma paradigmaları ve turizm yazını. *Turizm Akademik Dergisi*, 5 (1) , 1-14 . Retrieved from <https://dergipark.org.tr/en/pub/touraj/issue/37924/397349>.
- Davis, F. D. (1989). Perceived usefulness, perceived ease of use and user acceptance of information technology. *MIS Quarterly*, 13(3), 319–340. doi:10.2307/249008.
- Davis, F. D. Bagozzi. RP ve Warshaw. PR (1989). User acceptance of computer technology: A comparison of two theoretical models. *Management Science*, 35(8), 982-1003. doi:10.1287/ mns.35.8.982.
- Dong, H., Wang, H., ve Han, J. (2023). Understanding Ecological Agricultural Technology Adoption in China Using an Integrated Technology Acceptance Model Theory of Planned Behavior Model. *Front. Green innovation and industrial ecosystem reconstruction in achieving environmental sustainability*, 16648714, 348. <https://doi.org/10.33889/fenvs.2022.927668>.
- Donthu, N., Kumar, S., ve Pattnaik, D. (2020). Forty-five years of Journal of Business Research: A bibliometric analysis. *Journal Of Business Research*, 109, 1-14. <https://doi.org/10.1016/j.jbusres.2019.10.039>.
- Fishbein, M., ve Ajzen, I. (1977). Belief, attitude, intention, and behavior: An introduction to theory and research. 177-189. <https://doi.org/10.1186/s12199-021-01015-2>.
- Granic, A., ve Marangunic, N. (2015). Technology acceptance model: A literature review from 1986 to 2013 Universal access in the information society. 81–95. <https://doi.org/10.1007/s10209-014-0348-1>.
- Hartwick, J., ve Barki, H. (1994). Explaining the role of user participation in information system use. *Management Science*, 40(4), 440-465. <https://doi.org/10.1287/mnsc.40.4.440>.
- Holden, R. J., ve Karsh, B. T. (2010). The Technology acceptance model: Its past and its future in health care. *Journal of Biomedical Informatics*, 43(1), 159-172. <https://doi.org/10.1016/j.jbi.2009.07.002>.
- Januszewska, M., Jaremen, D. E. ve Nawrocka, E. (2015). The effects of the use of ICT by tourism enterprises, *Service Management*, 2(16), 65- 73. <http://doi.org/ejasm/file/article/view/92>.
- Kaplanidou, K. ve Vogt, C. (2006). A structural analysis of destination travel intentions as a function of web site features. *Journal of Travel research*, 45(2), 204-216. <https://doi.org/10.1177/0047287506291599>.
- Kim, D. Y., Park, J. ve Morrison, A. M. (2008a). A model of traveller acceptance of mobile technology. *International Journal of Tourism Research*, 10(5), 393-407. <https://doi.org/10.1002/jtr.669>.
- Kim, T. G., Lee, J. H. ve Law, R. (2008b). An empirical examination of the acceptance behaviour of hotel front office systems: An extended technology acceptance model. *Tourism Management*, 29(3), 500-513. <https://doi.org/10.1016/j.tourman.2007.05.01>
- Kim, M. J., Lee, C. K., ve Preis, M. W. (2020). The impact of innovation and gratification on authentic experience, subjective well-being, and behavioral intention in tourism virtual reality: The moderating role of technology readiness. *Telematics and Informatics*, 49, 101349. <https://doi.org/10.1016/j.tele.2020.101349>.
- Krauskopf, E. (2018). A bibliometric analysis of the Journal of Infection and Public Health: 2008–2016. *Journal Of Infection And Public Health*, 11(2), 224-229. <https://doi.org/10.1016/j.jiph.2017.12.011>
- Koul, S., ve Eydgahi, A. (2017). A systematic review of technology adoption frameworks and their applications. *Journal of Technology Management & Innovation*, 12(4), 106-113. <http://doi.org/10.4067/S0718-272420170000400011>.
- Lee, Y. C., Li, M. L., Yen, T. M., ve Huang, T. H. (2010). Analysis of adopting an integrated decision making trial and evaluation laboratory on a technology acceptance model. *Expert Systems with Applications*, 37(2), 1745-1754. <https://doi.org/10.1016/j.eswa.2009.07.034>.
- Liljander, V., Gillberg, F., Gummerus, J. ve Van Riel, A. (2006), “Technology readiness and the evaluation and adoption of self-service technologies”, *Journal of Retailing and Consumer Services*, Vol. 13 No. 3, pp. 177-191. <https://doi.org/10.1016/j.jretconser.2005.08.004>.
- Lin, C. H., Shih, H. Y., Sher, P. J., ve Wang, Y. L. (2005). Consumer adoption of e-service: Integrating technology readiness with the technology acceptance model. *In A Unifying Discipline for Melting the Boundaries Technology Management* (483-488). <http://doi.org/10.1109/PICMET.2005.1509728>.

- Lin, C. H., Shih, H. Y., ve Sher, P. J. (2007). Integrating technology readiness into technology acceptance: The TRAM model. *Psychology & Marketing*, 24(7), 641-657. <http://doi.org/10.1002/mar>.
- Lin, J. S.C. ve Chang, H. C. (2011), "The role of technology readiness in self-service technology acceptance", *Managing Service Quality: An International Journal*, Vol. 21 No. 4, pp. 424-444. [http://doi.org/ 10.1108/09604521111146289](http://doi.org/10.1108/09604521111146289)
- Martínez-López, F. J., Merigó, J. M., Valenzuela-Fernández, L., ve Nicolás, C. (2018). Fifty years of the European Journal of Marketing: A bibliometric analysis. *European Journal of Marketing*, 52(1/2), 439-468. <https://doi.org/10.1108/EJM-11-2017-0853>
- Meuter, M. L., Ostrom, A. L., Bitner, M. J., ve Roundtree, R. (2003). The influence of technology anxiety on consumer use and experiences with self-service technologies. *Journal of Business Research*, 56(11), 899-906. [https://doi.org/10.1016/S0148-2963\(01\)00276-4](https://doi.org/10.1016/S0148-2963(01)00276-4).
- Napitupulu, D., Pamungkas, P. D. A., Sudarsono, B. G., Lestari, S. P., ve Bani, A. U. (2020). Proposed TRUTAUT model of technology ddoption for LAPOR!. In *IOP Conference Series: Materials Science and Engineering* (Vol. 725, No. 1, p. 012120). IOP Publishing. <https://doi.org/10.1088/1757-899X/725/1/012120>.
- Parasuraman, A. (2000). Technology readiness index (tri) a multiple-item scale to measure readiness to embrace new technologies. *Journal Of Service Research*, 2(4), 307-320. <https://doi.org/10.1177/109467050024001>.
- Pradhan, M. K., Oh, J., ve Lee, H. (2018). Understanding travelers' behavior for sustainable smart tourism: A technology readiness perspective. *Sustainability*, 10(11), 4259 <https://doi.org/10.3390/su10114259>.
- Rogers, E. M., Singhal, A., ve Quinlan, M. M. (2014). *Diffusion of innovations*. In *An integrated approach to communication theory and research* (pp. 432-448). Routledge.
- Sun, S., Lee, P., ve Law, R. (2019). International journal of hospitality management impact of cultural values on technology acceptance and technology readiness. 77(March 2018), 89-96. <https://doi.org/10.1016/j.ijhm.2018.06.01>
- Ukpabi, D. C., ve Karjaluoto, H. (2017). Consumers' acceptance of information and communications technology in tourism: A review. *Telematics and Informatics*, 34(5), 618-644. <https://doi.org/10.1016/j.tele.2016.12.002>.
- Tussyadiah, I. P., Jung, T. H., ve tom Dieck, M. C. (2018). Embodiment of wearable augmented reality technology in tourism experiences. *Journal of Travel Research*, 57(5), 597-611. <https://doi.org/10.1177/0047287517709090>.
- Türker, A. ve Türker, Ö. G. (2013). Turistik ürün satın alma davranışının teknoloji kabul modeli ile incelenmesi. *Dokuz Eylül Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, 15 (2), 281-312. Retrieved from <https://dergipark.org.tr/en/pub/deusosbil/issue/4633/63156>
- Venkatesh, V. (2000). Determinants of perceived ease of use: Integrating perceived behavioral control, computer anxiety and enjoyment into the technology acceptance model. *Information Systems Research*, 11, 342-365. <https://doi.org/10.1287/isre.11.4.342.11872>.
- Venkatesh, V., ve Davis, F. D. (2000). A theoretical extension of the technology acceptance model: Four longitudinal field studies. *Management science*, 46(2), 186-204. <https://doi.org/10.1287/mnsc.46.2.186.11926>.
- Venkatesh, V., Morris, M. G., Davis, G. B., ve Davis, F. D. (2003). User acceptance of information technology: Toward a unified view. *MIS quarterly*, 425-478. <https://www.jstor.org/stable/30036540>.
- Venkatesh, V., ve Bala, H. (2008). Technology acceptance model 3 and a research agenda on interventions. *Decision sciences*, 39(2), 273-315. <https://doi.org/10.1111/j.1540-5915.2008.00192.x>
- Wei, W. (2012). Research on the application of geographic information system in tourism management. *Procedia Environmental Sciences*, 12, 1104-1109. <https://doi.org/10.1016/j.proenv.2012.01.394>.
- Wu, M. Y., Chou, H. P., Weng, Y. C., ve Huang, Y. H. (2011). TAM-2 based study of website user behavior-using web 2.0 websites as an example. *WSEAS Transactions on Business and Economics*, 4(8), 133-151.
- Zhou, Q., Cui, C., ve Liu, Y. (2022). How A/E/C professionals accept BIM technologies in China: A technology acceptance model perspective. *Engineering, Construction and Architectural Management*.1-15. <https://doi.org/10.1108/ECAM-04-2022-0308>.
- Zupic, I., ve Čater, T. (2015). Bibliometric methods in management and organization. *Organizational Research Methods*, 18(3), 429-472. <https://doi.org/10.1177/1094428114562629>.